

KS. BARTOSZ NOWAKOWSKI
UAM, Poznań

NOWE REGULACJE PROCESOWE W *DIGNITAS CONNUBII* – WYBRANE ZAGADNIENIA

Dnia 25 stycznia 2005 r. weszła w życie Instrukcja *Dignitas connubii* (DC), którą należy zachowywać w sądach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w prowadzeniu spraw o nieważność małżeństwa. Do wydania niniejszego rocznika *Seminare* minęło prawie pięć lat jej obowiązywalności, a przede wszystkim jej praktycznego stosowania. W tym też czasie w kanonistyce nagromadziła się już spora literatura w tym zakresie, która zrodziła się nie tylko w wyniku teoretycznych, naukowych badań, ale w dużej mierze swoje zakorzenienie miała w praktycznych przypadkach, które pojawiły się w wyniku jej aplikacji *ad casum*. Nie trzeba w jakiś nadzwyczajny sposób dowodzić, iż była ona na forum sądownictwa kościelnego wyczekiwana od dłuższego czasu, gdyż normy poprzedniej *Provida Mater* z 15 sierpnia 1936 r.¹, wydanej przez Świętą Kongregację Dyscypliny Sakramentów, odbiegały znacząco od ducha Soboru Watykańskiego II i Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. (KPK).

O naglącej potrzebie opracowania norm postępowania sądowego w procesach o nieważność małżeństwa przypomniał Jan Paweł II w dorocznych przemówieniach do Roty Rzymskiej, najpierw 22 stycznia 1996 r.², a następnie 17 stycznia 1998 r.³. W tym ostatnim poinformował pracowników tegoż trybunału o ustanowieniu Komisji Interdykasterialnej dla opracowania Instrukcji. Praca nad jej powstaniem była zatem dość długa – prawie siedem lat – o czym

¹ AAS 28(1936), s. 313-361.

² Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do Roty Rzymskiej* (22 stycznia 1996), nr 4, AAS 88(1996), s. 775.

³ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do Roty Rzymskiej* (17 stycznia 1998), nr 5, AAS 90(1998), s. 784.

wspomina także Wstęp do Instrukcji, jednak jej wejście w życie przyczyniło się do znaczącej odnowy procesowej w sprawach małżeńskich⁴.

Jej funkcjonowanie doceniają pracownicy sądów kościelnych, którzy odnoszą się do Instrukcji, szczególnie w kwestiach nieuregulowanych przez KPK. Dotyczy to zwłaszcza pewnych nowości, jakie wniosła *Dignitas connubii* w orbitę prawa procesowego. Jest ich przynajmniej kilkanaście, autor przedmiotowego artykułu pragnie jednak skupić się jedynie na czterech, jego zdaniem wartych zaakcentowania, chociażby ze względu na nierzadkie przypadki ich pomijania w praktyce procesowej, a zarazem na ich znaczenie.

1. KWESTIA POWIADAMIANIA STRON BIERNYCH W PROCESIE O AKTACH PROCESOWYCH

Nie jest sprawą sporadyczną, iż w procesach kościelnych czynnego udziału odmawia strona pozwana, rzadziej powodowa⁵, argumentując to pismem skierowanym do trybunału lub całkowicie ignorując pierwsze akty procesowe, takie jak powiadomienie o przyjęciu skargi powodowej czy wezwanie na zawiązanie sporu. KPK normuje takie przypadki w kan. 1592-1595, dając sędziemu pewne wyznaczniki zasad postępowania procesowego. Stosowanie się do owych zasad jest o tyle istotne, że może powodować nieważność niektórych aktów procesowych lub nawet całego procesu, a na takie błędy żaden sędzia kościelny nie może sobie pozwolić⁶. Jedną z istotnych kwestii, ujętych w tym kontekście, jest zagadnienie powiadamiania stron o aktach procesowych. Art. 134 § DC ustala, że strony biorące udział procesie, osobiście lub przez pełnomocnika, należy powiadamiać o wszystkich aktach, które zgodnie z prawem powinny być spełnione. Rodzi się jednak zasadnicze pytanie: jak powinien postąpić sędzia

⁴ Por. A. Stankiewicz, *Geneza i ogólna charakterystyka Instrukcji Dignitas connubii*, w: *Proces małżeński według Instrukcji Dignitas connubii. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13-14 czerwca 2005 r.*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2006, s. 15-16.

⁵ Na gruncie prawa kanonicznego do dziś trwają spory o charakter „nieobecności strony w procesie”. Kanoniści stoją na dwóch sprzecznych stanowiskach. Jedna grupa uważa, iż nic nie zmieniło się w stosunku do KPK/17 poza kwestiami terminologicznymi. Podczas, gdy KPK/17 używał w kan. 1842-1844 sformułowania *pars contumax* (tzw. strona oporna), nowy KPK stosuje termin *pars absentia* (tzn. strona nieobecna). Większa zaś grupa kanonistów sądzi, iż jest to instytucja nowa, gdyż kiedyś – na bazie obowiązujących norm – można było wyprowadzić więcej konsekwencji prawnych. Aktualnie natomiast nieobecność w sądzie jest traktowana jako akt neutralny, a niekiedy może nawet dać korzyści prawne. Por. P. Wirth, *Die Prozeßabwesenheit*, w: *Iuris Canonico Promovendo. Festschrift für H. Schmitz*, red. W. Aymans, K. T. Geringer, Regensburg 1994, s. 343; R. Sztymmler, *Niestawiennictwo stron*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, tom V: *Procesy*, Poznań 2007, s. 248.

⁶ Por. U. Nowicka, *Przyczyny nieusuwalnej i usuwalnej nieważności wyroku w kanonicznym procesie małżeńskim*, *Prawo Kanoniczne* 51(2008)1-2, s. 275-297.

w sytuacji, w której strona nie bierze udziału w procesie? Na tym tle pojawiły się w doktrynie bardzo różne opinie: niektórzy twierdzili, że nie przysługują jej już żadne prawa, inni, że należy ją powiadamiać przynajmniej o ważniejszych aktach, jednak bez zgodności, o których⁷. Tymczasem Instrukcja podaje w tej materii jasne wskazania, odróżniając jednocześnie różne przyczyny, ze względu na które strona w procesie nie uczestniczy⁸.

Pierwszą z nich jest „zdanie się na sprawiedliwość trybunału” – sytuacja, której KPK wprost nie przewiduje. Jest to tym bardziej zaskakujące, że powyższe sformułowanie znajduje się już w Instrukcji *Provida Mater*, a KPK sprawia wrażenie jakby tej, tak istotnej, kwestii nie zauważał. Owo „przypadkowe pominięcie” w KPK potwierdzałyby fakt wprowadzenia tego sformułowania w *Dignitas connubii*. Raczej nie wydaje się słusznym twierdzenie, iż KPK pomijał „zdanie się na sprawiedliwość trybunału”, gdyż nie chciał normować kwestii bardzo szczegółowych. KPK bowiem normuje wiele sytuacji, które wydają się być przypadkami wręcz jednostkowymi i sporadycznymi, a jednak znalazły w nim swoje przyporządkowanie do konkretnego kanonu. W przedmiotowym sformułowaniu *sese remittunt iustitiae tribunalis* chodzi o taką sytuację, gdy strona nie jest do końca zainteresowana procesem, ale liczy na słuszne i sprawiedliwe orzeczenie o jej małżeństwie. Takie sytuacje nie są wyjątkami w trybunałach kościelnych. Zdarzają się bowiem przypadki, gdy strona żywiąca niechęć do Kościoła, będąca innego wyznania lub religii itp., nie interesuje się biegiem procesu i nie bierze w nim udziału, ale oczekuje na decyzję sądu o swoim małżeństwie. Według art. 134 § 2 Instrukcji, w takiej sytuacji, należy zawiadamiać ją o: 1° dekrete ustalającym formułę wątpliwości (jest to jeden z najważniejszych aktów prawnych w procesie; jego brak jest równoznaczny z nieważnością procesu⁹), 2° dekrete o ewentualnych nowych, poważnych argumentach

⁷ Por. S. Villeggiante, *Lo „ius defensionis denegatum” e il diritto di difesa Della parte dichiarata assente*, Monitor Ecclesiasticus 111(1986), s. 194; G. Erlebach, *La nullità della sentenza giudiziale “ob ius defensionis denegatum” nella giurisprudenza rotale*, Studi Giuridici XXV, Città del Vaticano 1991, s. 245; J.L. Acebal Luján, *La ausencia en el proceso de nulidad matrimonial*, w: *Curso de derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro*, IX: *Estudios en honor del Prof. Dr. Don Juan Sánchez y Sánchez*, Salamanca 1990, s. 441; M. Mura, *La problematica relativa all’assenza della parte e al suo curatore nel giudizio canonico di nullità matrimoniale*, w: *Curso de derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro*, X: *Estudios matrimoniales en recuerdo de Mons. Miguel Aisa Goñi (1935-1991)*, Salamanca 1992, s. 612; M. J. Arroba Conde, *Diritto processuale canonico*, Roma 2006, s. 331.

⁸ Por. H. Stawniak, *Wprowadzenie sprawy i zakończenie instancji według Instrukcji Dignitas connubii*, w: *Proces małżeński według Instrukcji Dignitas connubii. Materiały z ogólnopolskiego spotkania...*, dz. cyt., s. 86.

⁹ Por. KPK, kan. 1513-1516; DC, art. 135-137; zob. także G. Erlebach, *La nullità della sentenza giudiziale...*, dz. cyt., s. 126-161; M. J. Arroba Conde, *Diritto processuale...*, dz. cyt., s. 369-379.

proszącego (w tym przypadku wchodzi w grę różnego rodzaju akty procesowe, jak np. wprowadzenie nowego tytułu, umorzenie lub zrzeczenie się instancji itp.¹⁰), 3° dekrete publikacji akt (jest to akt procesowy, który po zamknięciu instrukcji sprawy daje stronom możliwość odniesienia się do zebranego materiału procesowego. Pominięcie owego zawiadomienia jest równoznaczne z odmową prawa do obrony, której skutkiem jest nieważność wyroku (por. kan. 1620 n. 7 KPK), oraz 4° wszystkich decyzjach kolegium (katalog owych decyzji został przedstawiony w art. 45 DC z możliwością zarezerwowania sobie jeszcze innych aktów procesowych poza owymi dwunastoma wymienionymi taksatywnie).

Warto w tym kontekście dodać: obowiązujący KPK nie wymienia wśród form nieobecności strony w procesie zdania się na sprawiedliwość sądu, przewidują ją jednak *Normy Roty Rzymskiej* z 1994 r. (art. 60 § 2), a doktryna prawa kanonicznego stoi na stanowisku, iż należy je stosować poprzez analogię także do trybunałów niższych instancji, traktując tę postawę strony inaczej niż brak zainteresowania procesem, czyli niestawiennictwo w ścisłym znaczeniu tego słowa.

Zdanie się na sprawiedliwość sądu nie jest niestawiennictwem, o którym mowa w kan. 1592 KPK (por. art. 138 § 1 DC) stanowiącym, iż „jeśli strona pozwana nie stawia się na wezwanie ani nie przedstawi wystarczającego usprawiedliwienia nieobecności ani nie odpowie zgodnie z przepisem kan. 1507 § 1, sędzia może orzec jej nieobecność w sądzie oraz zarządzić, by sprawa, przy zachowaniu tego, co należy zachować, była prowadzona aż do wydania ostatecznego wyroku”. Stąd podstawową różnicą pomiędzy niestawiennictwem a zdaniem się na sprawiedliwość sądu jest to, że w tym drugim przypadku strona odpowiada na wezwanie i pismo skargowe. Tym samym jej zachowanie nie wyczerpuje znamion cytowanego kan. 1592 § 1 KPK i ogłoszenie jej nieobecności nie jest możliwe. Dlatego, zgodnie z przeważającą opinią doktryny, jeśli strona odpowiedziała na skargę, ustosunkowując się do niej poprzez prezentację własnych racji i argumentów, nie można orzekać, że jest w procesie nieobecna, ale należy postąpić zgodnie z zasadą prekluzji, czyli uznać, że strona nie po-

¹⁰ Zdaniem autora niniejszego artykułu, interpretacje sprowadzające sformułowanie *forte facta petitio*, zawartego w art. 134 § 2 DC wyłącznie do strony powodowej, jako „nowe argumenty powoda”, wydawałaby się niesłuszne, a przynajmniej nieściśle. Po pierwsze, na płaszczyźnie semantycznej normy, która używa w tekście łacińskim sformułowania *petitio*, a nie *actor*; po drugie, w procesie biorą udział dwie strony i prawo do wnoszenia owych *nova forte facta petitio* przysługuje także stronie pozwanej, a stronie powodowej prawo do ich otrzymywania w przypadku gdyby nie była zainteresowana prowadzeniem procesu, a jego bieg przejęła by strona pozwana.

dejmująca jakiejś czynności w wyznaczonym przez sędziego terminie peremptryjnym (por. kan. 1466 KPK) traci do niej prawo¹¹.

Jest to przede wszystkim istotne ze względu na skutki, jakie pociąga za sobą dekret stwierdzający nieobecność w procesie, określając status strony nieobecnej. Zgodnie z art. 141 oraz 134 § 3 DC, stroną, która jest uznana za nieobecna, zawiadamia się jedynie o formule wątpliwości i wyroku. Natomiast, zgodnie ze wspomnianymi *Normami Roty Rzymskiej*, strona zdająca się na sprawiedliwość sądu ma prawo do otrzymywania zawiadomień o przedmiocie sporu, ewentualnych nowych żądaniach oraz o wszystkich decyzjach sędziego. W przedmiotowej sprawie strona pozwana, na skutek orzeczenia jej nieobecności, o takich decyzjach z pewnością zawiadamiana by nie była, co może sugerować odmówienie prawa do obrony, a to w konsekwencji skutkować będzie nieważnością wyroku (kan. 1620 n. 7 KPK i art. 270 n. 7 DC). W takiej sytuacji każda ze stron mogłaby wnieść zarzut przeciwko wyrokowi I instancji¹².

Drugi przypadek to „uznanie strony za prawnie nieobecna”, którą zawiadamia się jedynie 1° o formule wątpliwości oraz 2° o wyroku. W drugim przypadku może być przesłany cały wyrok lub tylko zawiadomienie o treści wyroku.

I w końcu sytuacja, w której, „pomimo usilnych starań, nie jest znane miejsce pobytu strony”. Trzeba wskazać, że Instrukcja w art. 132 § 2, w ślad za *Normami Roty Rzymskiej*¹³, przewiduje tutaj możliwość, aby – w ramach ustalania miejsca pobytu – prawo partykularne zezwalało na publiczne obwieszczenie wezwania (np. w prasie, dzienniku urzędowym diecezji czy w gablocie kurii). Gdy okazuje się to bezskuteczne, Instrukcja zezwala na kontynuowanie procesu, po odnotowaniu w aktach informacji o zastosowanych środkach poszukiwań. Sędzia nie może jednak wydać dekretu uznającego stronę za prawnie nieobecna w sądzie, gdyż ta sytuacja nie czyni zadość wymaganiom kan. 1592 § 2 KPK, ani art. 138-141 DC, które dla orzeczenia nieobecności zakładają zgodne z prawem wezwanie. W tej sytuacji, logicznie, strony nie zawiadamia się o żadnym akcie procesowym, bo po prostu nie ma takiej możliwości¹⁴.

¹¹ Por. P. Majer, *Niestawiennictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, *Ius Matrimoniale* 7(13)2002, s. 185-187.

¹² Por. U. Nowicka, *Przyczyny nieusuwalnej i usuwalnej nieważności...*, art. cyt., s. 286-287.

¹³ *Normy Roty Rzymskiej* z 7.02.1994 r. stanowią, iż środkiem publicznego obwieszczenia wezwania są: *Acta Apostolicae Sedis* oraz dziennik *L'Osservatore Romano*. Por. *Normae Romanae Rotae*, art. 59, w: *Codice di Diritto Canonico e leggi complementari*, red. J.I. Arrieta, Rzym 2004, s. 1294.

¹⁴ Por. A. Stankiewicz, *De citationis necessitate et impugnatione*, *Monitor Ecclesiasticus* 114(1989), s. 387; U. Nowicka, *Przyczyny nieusuwalnej i usuwalnej nieważności...*, art. cyt., s. 295-296.

2. DOŁĄCZANIE KLAUZUL ZAKAZUJĄCYCH W WYROKU

Kolejną kwestią bardzo szczegółowo omówioną w Instrukcji jest sprawa dołączania do wyroku klauzul dotyczących zakazu ponownego zawarcia małżeństwa (art. 251 DC). KPK w tym zakresie stwierdza jedynie, że po orzeczeniu nieważności można zawrzeć nowe małżeństwo, „chyba, że zostało to zabronione zakazem zamieszczonym w wyroku lub dekrete lub przez ordynariusza miejsca”¹⁵. KPK z 1917 r. nie przewidywał wyraźnie takiej możliwości, jednak *Provida Mater* już ją wprowadza (art. 225). Praktyka zazwyczaj jest taka, iż na poziomie I instancji klauzul się nie zamieszcza – choć wyraźnie taka możliwość istnieje¹⁶ – gdyż nie jest to obowiązkiem, co najwyżej informuje się, iż wyrok nie jest prawomocny i wymaga zatwierdzenia na poziomie II instancji czy to dekretem czy wyrokiem. Takie postępowanie procesowe sędziów często było spowodowane niejasną sytuacją wynikającą z owej luki prawnej w obecnym KPK. Tymczasem, Instrukcja, po pierwsze, rozwiewa wszelkie wątpliwości pojawiające się w doktrynie, przyznając wprost prawo dodania takiej klauzuli również trybunałowi I instancji, *explicite* jest to wyrażone w § 3 art. 251 DC¹⁷. Należy jednak podkreślić, że ów zakaz jest wiążący tylko wtedy, jeśli zostanie podtrzymany przez trybunał apelacyjny. Ważne jest również, iż zakaz dołączony do wyroku ma charakter jedynie wzbraniający (por. kan. 1077 § 2 KPK). Inną kwestią są sytuacje, w których taką klauzulę w wyroku należy zamieścić i czyja zgoda jest wymagana do zawarcia małżeństwa. A zatem: w sprawach z tytułu niemocy płciowej oraz niezdolności psychicznej w wyroku musi być „zakaz zawarcia małżeństwa bez skonsultowania się z sądem, który wydał wyrok” (art. 251 § 1 DC)¹⁸. Natomiast dla strony, która stała się przyczyną nieważności z powodu podstępu lub symulacji, trybunał musi zdecydować, czy należy dołączyć „zakaz zawarcia nowego małżeństwa bez zapytania o zgodę ordynariusza miejsca, w którym nowe małżeństwo będzie zawierane” (art. 251 § 2 DC)¹⁹.

¹⁵ Kan. 1684 § 1 KPK. Por. L. Chiappetta, *Il matrimonio nella nova legislazione canonica e concordataria*, Roma 1990, s. 588; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, Olsztyn 1990, s. 325-326.

¹⁶ Por. G. Erlebach, *Komentarz do kan. 1684*, w: *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 359. Powyższe stwierdzenie potwierdza ponadto art. 251 § 2 DC.

¹⁷ „Si tribunal inferius sententiae vetitum apposuerit, tribunalis appellationis est videre num id confirmandum sit”. DC, art. 251 § 3.

¹⁸ Por. M. J. Arroba Conde, *Diritto processuale...*, dz. cyt., s. 584.

¹⁹ Por. W. Wenz, *Decyzje sędziego. Przesłanie sprawy do Trybunału Apelacyjnego i postępowanie*, w: *Proces małżeński według Instrukcji Dignitas connubii. Materiały z ogólnopolskiego spotkania...*, dz. cyt., s. 136.

3. PODANIE ŚRODKÓW ODWOŁAWCZYCH W WYROKU

Kolejną nowość Instrukcji to konieczność podania w wyroku środków odwoławczych przysługujących stronie. Pierwsza zasadnicza zmiana w tej materii, w stosunku do kan. 1615 KPK, to regulacja zawarta w art. 258 § 2 DC, która nakazuje przekazać wyrok nie tylko stronom, ale także obrońcy wężła i ewentualnie promotorowi sprawiedliwości, jeśli występował w procesie. Jest to ważna dyspozycja, ponieważ skargę, np. o nieważność wyroku, mogą wnieść nie tylko strony, które czują się pokrzywdzone, lecz także promotor sprawiedliwości lub obrońca wężła małżeńskiego²⁰. Niestety, ów nakaz wyrażony w stanowczych słowach Instrukcji *semper notificari debet*, w praktyce sądowej, niektórych sądów kościelnych, nie został zauważony. Takie postępowanie trybunału pozbawia obrońcę wężła małżeńskiego lub promotora sprawiedliwości wspomnianego powyżej prawa do interwencji, np. wniesienia skargi o nieważność wyroku. Autor niniejszego artykułu, mający kilkuletnią praktykę sądowniczą, rzadko spotka się z sytuacją systematycznej weryfikacji wydanych wyroków przez obrońców wężła małżeńskiego.

Kolejnym zagadnieniem mieszczącym się w tej orbicie jest konieczność podania, że „oprócz możliwości apelacji w miejscu” istnieje możliwość „apelacji do Roty Rzymskiej” (art. 257 § 2 DC). Kan. 1614 KPK normował to w sposób bardziej ogólny: „wyrok powinien być jak najszybciej ogłoszony, ze wskazaniem środków przy pomocy których można go podważyć”. W tym zakresie zazwyczaj podawano informację o możliwości, czasie i miejscu apelacji. Instrukcja wprowadza zatem pewne *novum* i bardzo słusznie, bowiem w związku z taką sytuacją może się zdarzyć, że jedna ze stron odwoła się do Roty Rzymskiej, a druga do innego sądu apelacyjnego. Dlatego Instrukcja podkreśla, że dopóki nie wygasną terminy apelacyjne, dopóty nie wolno nam rozpocząć rozpatrywania spawy, ponieważ jeśli druga strona wnieśnie w tym czasie sprawę do Roty Rzymskiej, to ona będzie kompetentna do rozpatrzenia sprawy²¹.

Co więcej, w kwestii apelacji istotne jest także zagadnienie zgłoszenia nowego tytułu nieważności w II instancji. Z kan. 1683 KPK wiadomo, że wówczas sąd apelacyjny rozstrzyga ten tytuł jako I instancja. Z kolei Instrukcja dopowiada, że rozstrzygnięcie nowego tytułu nieważności w II i dalszej instancji jest zarezerwowane pod karą nieważności, sądowi III i dalszej instancji. Oznacza to zatem, że gdy sprawa prowadzona w Warszawie, wskutek apelacji wpłynęła do Poznania i tu wprowadzono nowy tytuł nieważności, to instancją apela-

²⁰ Por. KPK, kan. 1626 § 1. Por. także W. Wenz, *Komentarz do art. 258*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 347.

²¹ Por. 1632 § 2 KPK. Por. także W. Wenz, *Decyzje sędziego...*, art. cyt., w: *Proces małżeński według Instrukcji Dignitas connubii. Materiały z ogólnopolskiego spotkania...*, dz. cyt., s. 138-139.

cyjną będzie Rota Rzymska albo – za zgodą Sygnatury Apostolskiej – wskazany przez nią inny sąd kościelny w Polsce. Natomiast, gdyby przekazano apelację do Wrocławia, to jego rozstrzygnięcie byłoby nieważne ze względu na bezwzględną niewłaściwość sędziego (art. 268 DC).

4. DOWODY NIEGODZIWE W PROCESIE

Od dawna wzbudzającą wiele dyskusji w płaszczyźnie prawa procesowego jest kwestia aplikacji do Instrukcji sprawy dowodów niegodziwych lub zdobytych w niegodziwy sposób. Kan. 1527 § 1 KPK stanowi ogólnie, iż „mogą być przytoczone dowody jakiegokolwiek rodzaju, które wydają się pożyteczne do poznania sprawy i są godziwe”. *Dignitas connubii* w art. 157 § 1 tę kwestię uszczegóławia normując, iż „dowody niegodziwe, tak same w sobie, jak i w sposobie zdobycia, nie mogą być przedstawione ani dopuszczone”. Wydawać by się mogło, iż pewne niedoprecyzowanie KPK w tej materii zostało dopełnione przez nową regulację Instrukcji, a wątpliwości rozwiane, jak w wybranych i omówionych już powyżej kwestiach procesowych. Nic bardziej mylnego. Pomimo jasnego, wyrażonego *explicite*, stanowiska *Dignitas connubii*, w materii dopuszczania dowodów niegodziwych cały czas istnieją stanowiska skrajne. Tomasz Rozkrut w komentarzu do Instrukcji²² stoi po stronie zasady, że cel nie może uświęcać środków i powołuje się w tej materii na Katechizm Kościoła Katolickiego, nr 1753²³. Na nieco odmiennym stanowisku stoi światowej sławy kanonista Remigiusz Sobański²⁴ oraz Aleksandra Brzemia-Bonarek. Stawiają oni pytanie: jak pogodzić zbiegające się ze sobą dwie istotne wartości: z jednej strony zgodność prawdy zadeklarowanej w wyroku z prawdą obiektywną, z drugiej zaś zasadę mówiącą, iż „cel nie uświęca środków”? Jak zharmonizować zasadę prawa do ochrony intymności i dobrego wizerunku, zawartą w kan. 220 KPK, oraz kwestię moralności samego prawa, z nie mniej fundamentalnymi zasadami prawa do dochodzenia swoich racji przed sądem i publicznym charakterem procesu?²⁵ Takie napięcie pokazuje w jasny sposób, iż Instrukcja, choć wnosi do praktyki procesowej sporo nowatorskich, doprecyzo-

²² Por. T. Rozkrut, *Komentarz do art. 157*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej...*, dz. cyt., s. 232-233.

²³ „(...) Okoliczności nie mogą same z siebie zmienić jakości moralnej samych czynów; nie mogą uczynić ani dobrym, ani słusznym tego działania, które jest samo w sobie złe”. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1998, nr 1754.

²⁴ Por. R. Sobański, *Czy dokumenty zdobyte w sposób niegodziwy są dopuszczalne jako dowody w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa?*, *Ius Matrimoniale* 8(14)2003, s. 133-145.

²⁵ Por. A. Brzemia-Bonarek, *Dopuszczalność dowodów zdobytych w sposób niegodziwy w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Katowice 2007, s. 143-144.

wanych rozwiązań, nie jest i nie może być traktowana jako dokument rozwiązujący wszystkie wątpliwości.

ZAKOŃCZENIE

Zasygnalizowane powyżej, wybrane zagadnienia *Dignitas connubii*, takie jak kwestia powiadamiania stron biernych w procesie o aktach procesowych, dołączanie klauzul zakazujących w wyroku, podanie środków odwoławczych w wyroku oraz kwestia dowodów niegodziwych w procesie, to tylko niektóre nowości, jakie w praktykę procesową wprowadziła Instrukcja. Wpisała się tym samym w całokształt prawodawstwa powszechnego Kościoła, z właściwym dla spraw o nieważność małżeństwa uszeregowaniem, odwołując się do norm kodeksowych, dopowiadając wiele kwestii szczegółowych i rozstrzygając wiele kwestii wątpliwych. Stała się przez to dopełnieniem KPK w duchu soborowym²⁶. Dokonano tego przede wszystkim po to, aby prawo procesowe stało się bardziej sprawiedliwe, słuszne i łatwiejsze w aplikacji do konkretnych przypadków. Dlatego też, nie będzie zaskakującym stwierdzenie, że prawo jest ustanawiane po to, aby je stosować, gdyż *ius est ars boni et aequi*. Po pięciu latach funkcjonowania Instrukcji można pokusić się już o pewną weryfikację aplikacji artykułów Instrukcji do praktyki sądowej. Jednocześnie, należy żywić głębokie przekonanie, że upływ czasu pozwoli na pełne zauważenie wartości Instrukcji oraz na owocne wprowadzanie jej w życie.

NEW PROCEDURAL REGULATIONS IN THE INSTRUCTION DIGNITAS CONNUBII – SELECTED ISSUES

Summary

On 25th January 2005 the instruction *Dignitas connubii* became effective and from that moment it should be used in the diocesan and interdiocesan courts in relation to the causes of adjudging marriage invalidity. It introduced many new elements into the case practice. The author makes a reflection about some of them, namely: notifying the passive parties in the process of procedural acts, attaching the clauses prohibitive in the verdict, passing legal remedies in the verdict and the discussion on controversial proof, as the illegal evidence being used. This study is also a kind of practical guide on how to apply these novelties in the courts of the lower instances.

²⁶ Por. A. Dziega, *Normy Instrukcji Dignitas connubii w konfrontacji z teorią procesu – zagadnienia wybrane*, w: *Proces małżeński według Instrukcji Dignitas connubii – pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11-12 czerwca 2007 r.*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2008, s. 43-44.

Keywords: process law, the petitioner, the respondent, the judge, The Code of Canon Law, *Dignitas connubii*, the Instruction

Notka o Autorze: **KS. DR BARTOSZ NOWAKOWSKI** – adiunkt na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Zakład Prawa Kanonicznego. Sędzia w Metropolitalnym Sądzie Duchownym w Poznaniu.

Słowa kluczowe: prawo procesowe, strona powodowa, strona pozwana, sędzia, Kodeks Prawa Kanonicznego, *Dignitas connubii*, Instrukcja